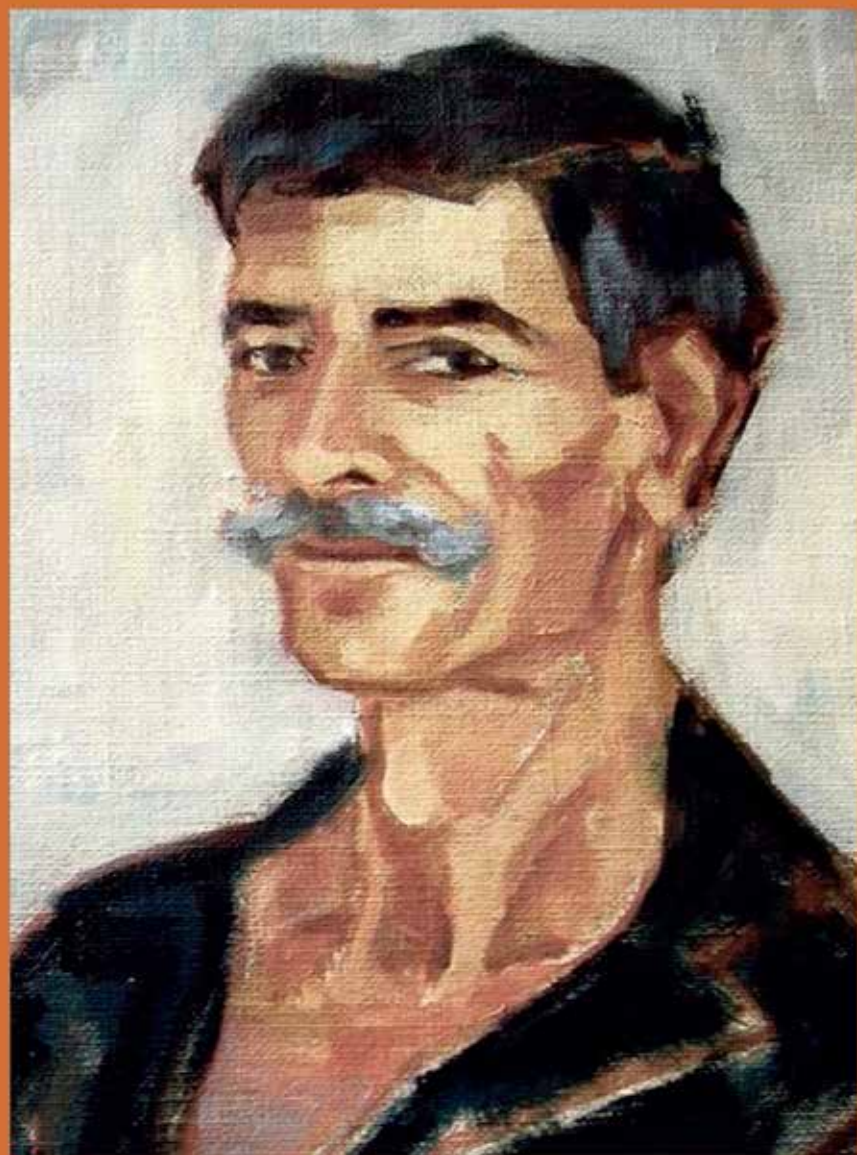

ULTIMA ESPERANZA BOOKS

Marie-Louise Winbladh

MANNEN FRÅN KRETA

Om kärlek, vendettor
och hedersmord

ISBN: 978-91-88263-93-3
© Marie-Louise Winbladh
Stockholm 2021

mwinbladh@hotmail.com

<http://cypernochkreta.dinstudio.se>

Bild omslagets framsida: Vasilis, oljemålning av författaren.

Samtliga teckningar är utförda av författaren.

Tryckt av Exakta, Malmö

Utgiven av Ultima Esperanza Books, Stockholm 2021
www.ultimaesperanzabooks.se

FÖRSTA ÅRET

Den svartklädde mannen kommer fram och hälsar på Andreas, min gode vän från museet och den ende man på Kreta som jag kan umgås med vilket beror på att han ännu är ogift.

– Är det du som är Anna, den svenska arkeologen som jag har skrivit brev till?

Överraskad rycker jag till. Försjunken i mina teckningar har jag inte märkt att en av lutspelarna har satt sig vid vårt bord. Han lutar sig fram emot mig, fixerar mig med blicken. Ställer försiktigt lutan mot väggen. Beställer en öl och tänds en cigarett. Väntar. Musikerna har gjort en kort paus för att vila armarna och hälsa på vänner.

Jag har varit absorberad av musiken och genast lagt märke till en av männen som spelar. Kanske beror det på hans intensiva spel, hans ansiktsuttryck eller hans sätt att röra sig i takt med musiken. Under ett par timmar har jag gjort skisser och fascinerad försökt fånga hans vackra profil. En ganska liten och tunn person med ett intensivt uttryck i de bruna ögonen. De svarta ögonbrynen gör att han ser väldigt vaken ut. En kraftigt böjd näsa ovan de grånade enorma mustascherna. I likhet med de flesta andra män är han helt klädd i svart. Hans magra ansikte är fårat och verkar äldre än mannen själv.

Egentligen har jag förstått att det är Vasilis jag sitter och tecknar av. Jag har aldrig träffat honom förut, men han har skickat mig ett gammalt foto i ett av sina brev. Jag har också noga studerat alla de foton som dekorerar dörrarna mot gatan. De visar männen som spelar, greker som dansar med turisterna, blonda kvinnor i knät på mörka, mustaschprydda män. Vasilis och hans luta syns på flera av foton. Jag konstaterar lättad att han bara har sin luta i knät. Men nu vågar

Vasilis med sin luta

jag inte tilltala honom eller ge mig tillkänna. Efter flera säsonger av arbete i Grekland har jag övat upp en känsla för hur en kvinna måste uppföra sig för att vinna respekt.

Andreas och jag har satt oss vid ett bord nära gruppen av män som spelar. Jag hälsar på dem jag känner igen och vi beställer en apelsinjuice och ett glas retsina. Tar upp mitt skissblock och börjar studera musikerna och deras instrument. Jag vågar sitta här eftersom många vet vem jag är. De minns att jag arbetat i Chaniá som arkeolog, att jag talar grekiska och att jag inte är på Kreta för att träffa en man. Denna immunitet har jag stor nytta av. Drar några streck med pennan för att få fram lite bläck. Pennan är stum och jag måste doppa den i vatten för att skaka fram lite liv.

Grekerne stirrar; detta har de nog aldrig sett förut. Jag är ovan, har inte tecknat på länge, men snart har jag några bra bilder av olika ansikten. Här finns ett stort galleri att inspireras av. De flesta jag ser är intressanta, i synnerhet de som spelar. Vi ser aldrig några kvinnor från Kreta, anständigheten förbjuder dem. Jag försöker skissa i smyg; det blir så besvärligt när mina modeller vill komma och titta. De blir oftast förölmäpade över resultatet och tycker inte de ser ut som på min teckning.

Några år tidigare hade våra gemensamma bekanta bestämt att Vasilis och jag borde kunna bli vänner, eller kanske mer. Irriterad har jag viftat undan alla förslag; jag är för gammal att inleda en ny relation. Lugnare att vara ensam. Men jag lämnar ut min adress utan att fundera vidare. Kreta ligger långt bort och jag behöver inte bry mig om att svara även om han skulle skriva. Vasilis och jag träffas aldrig, men under något år skriver vi brev till varandra. Efter det första brevet från honom känner jag egentligen bara irritation. Vasilis brev är känslolösa, svårlästa och innehåller många stavfel. Han skriver vackra dikter, men jag ser bara de grammatiska felen.

Mot min vilja är jag nu helt fångslad när Vasilis sitter mitt emot mig. Av hans varma sätt, hans ordströmmar och utstrålning. Jag är inte inställd på detta vilket skapar kaos och förvirring i mitt inre. Och motstånd. Vasilis passar inte in i den bild jag har av en grekisk arbetare. Vi kommer från olika världar och två så olika människor kan inte ha något gemensamt och än mindre trivas ihop. Mina cirklar är rubbade för alltid.

– Ja, det är jag. Varför slutade du skriva till mig?

Min fråga är onödigt eftersom jag aldrig varit intresserad. Nu har jag en känsla av att jag måste värja mig. Dricker ur min juice och krasar nervöst efter nötter på ett fat. Jag försöker undvika att se på honom. Männerna i rummet stirrar på oss och försöker höra vad vi säger. Det känns som att sitta på en scen och jag måste tänka på mina repliker eftersom de uppfattas och kommenteras av männen omkring oss.

– Jag tappade din adress och hade ingen att fråga, men jag kände hela tiden på mig att vi ändå skulle träffas till sist. Kan du tänka dig att träffa mig? Kan vi ta en promenad eller gå ut och äta?

– Jovisst, men varför vill du det? Har du ingen familj hemma som väntar?

Jag kastar en blick på Andreas som diskret har dragit sig tillbaka. De båda männen känner varandra och har arbetat tillsammans på utgrävningar.

– Man skulle kunna säga att jag är både gift och ogift.

Vasilis suckar tungt och vänder bort blicken. Det är svårt att avgöra

om det är teater eller äkta. Han måste vara närmare 60 år och en grekisk man i hans ålder som inte är gift? Otänkbart. Att männen lever sina liv på kaféer är ju heller inget att förvåna sig över. I Grekland har vuxna män ända sedan antiken levt sina liv utanför hemmet. Att stanna hemma hos familjen betraktas kanske inte förnedrande, såsom för ett par tusen år sedan, men väldigt avvikande.

Vasilis sätter sig igen bland musikerna för att spela. Några män har rest sig upp och börjar dansa med armarna om varandras axlar. Hit kommer ofta unga värnpliktiga i sina gröngrå uniformer och klumpiga kängor och dansar med höga hopp. Fördansaren stödjer sig på den som befinner sig närmast. Inga grekiska kvinnor vågar sig hit till detta kafé; möjligen några djärva från fastlandet där man inte känner till detta beryktade näste.

Svek

Utifrån gatan märker man knappt att det i denna slitna lokal kan dölja sig ett musikkafé. Inte heller anar den tillfällige besökaren alla märkliga livsöden som rymts härinne. Människornas liv korsar varandra men möts mer sällan. Många kvinnor från andra länder återvänder hit i hopp om att finna en man eller för att de tror att de redan gjort det.

Antonis, kaféägare

För några år sedan fanns här en kvinna i yngre medelåldern, besatt av kärlek till kaféägaren Antonis. Hon var framgångsrik egen företagare i sitt hemland och hade samlat en mindre förmögenhet. Kvinnan var nordeuropeiskt vacker; lång och blond. Hennes kretensare lovade att han skulle skiljas. I sju långa år väntade hon. Sålde sitt företag och gav honom pengarna för att de gemensamt skulle kunna bygga upp en restaurang i Chaniá. Till sist tvingades kvinnan inse att hennes hjälte aldrig haft för avsikt att skilja sig. Och pengarna behöll han.

Eller den lite äldre kvinnan som tyckte sig uppleva den stora passionen, kanske en sista gång. Kom till musikkaféet under många år för att träffa kaféägaren, hennes stora kärlek, under de korta stunder

han kunde avvara då det passade honom. Det var inte så ofta eftersom han hade familj. Kvinnan var ännu mycket vacker, men bakom hennes rygg berättade älskaren om alla ålderstecken han kunde upptäcka och hennes desperata knep för att hålla honom kvar. Själv hade han gärna sexuella relationer med flera kvinnor samtidigt.

Två breda, brunmålade dörrar avskärmar kaféet mot gatan. Mot insidan av rummet är de översållade med fotografier av människor som spelar, dansar. Fotona är avsända från olika platser i världen; mest från kvinnor. Övre delen av huset är en ruin – förmodligen en rest av de tyska bombningarna under andra världskriget. Taket är delvis borta och duvor flyger ut och in genom tomma fönster. Rummet i kaféet är långsmalt som en korridor med dörrarna öppna mot gatan. Längs väggarna står smala, rangliga bord, stolar och brunmålade bänkar på ett slitet betonggolv.

Överallt hänger instrument, gamla textilier, en urblekt karta över Kreta samt fotografier och vykort från tacksamma besökare. På hedersplatsen hänger ett uppstoppat huvud av en agrimi, den berömda kretensiska vildgeten som också kallas Kri-Kri. Djuret har väldigt krumma horn, en lång raggig hals och hakskägg. De gula ögonen ger honom ett slugt uttryck. Nära taket har Antonis monterat några åldriga jordbruksredskap. Längst in skymtar ett minimalt kök där personalen nödortfött tillreder sallader och tilltugg till ouzo och retsina.

Människor från olika länder och män från trakten har draperat sig på de väggfasta bänkarna, stolarna och följer musiken. Eller bara försöker få tiden att gå. Jag känner igen några av dem; de sitter här

Kafégäster

kväll efter kväll. Att de inte tröttnar. Nästan ingen av dem dansar och musiken har de hört många gånger förr. Turisterna dricker mycket, försöker göra sig förstådda. Vill gärna prata, men de flesta kan ingen grekiska. Somnar ibland. De grekiska männen spanar hungrigt efter ensamma kvinnor.

Ägaren Antonis stressar bland borden för att fånga upp nykomlingar och ännu lite mera förtjänst. Ibland går han ut på gatan för att försöka hejda turister som går förbi. Ganska ofta är Antonis så stressad att han tar betalt två gånger av gästerna. För att vara riktigt säker. Då gästerna protesterar saknar han just de engelska uttryck som behövs för att förklara och förstå vad de säger. Antonis ser inte alls ut som man föreställer sig att män från Kreta ska göra. Det lockiga gråsprängda håret ramar in ett ganska runt ansikte med uppåtsträvande näsa och blå ögon. Han har fylliga läppar och ett charmigt leende som han ofta använder. Blicken är flackande och de kraftiga guldkedjorna rasslar runt halsen. Kanske är de gåvor från kvinnor som alltid flockats kring honom.

Männen som spelar sitter i ett hörn av lokalen, grupperade runt en tunna där de ställt sina glas med öl och raki. Ryktet säger att denna tunna har ett särskilt intressant innehåll. Antonis har för vana att fotografera de damer han lägrat och i olika situationer. Skamliga för alla utom för älskaren själv. Fotografierna använder han om någon av hans kvinnor skulle bli besvärlig och ställa krav. En enkel form av utpressning. Under årens lopp har det blivit tusentals foton. Musikerna röker oupphörligt. Två av dem spelar på sina långhalsade, vackert rundade lutor. En tredje gnider med stråken på sin päronformade lira och får fram den speciella, lite gnälliga och klagande tonen. Ibland gör liraspelaren en paus, lyfter huvudet och sjunger några rimmade strofer. Sångerna är mycket vackra och handlar nästan alltid om kärlek, tapperhet i strid – minnet av kampen mot turkar och nazister är ständigt levande – eller främlingskap i ett annat land och längtan hem till Kreta.

*Må du förvandlas till ett citronträd och jag till snön på bergen
Så jag kan smälta och vattna dina ljuva rötter*

*Den som älskar räds inte problemen
Han gör av dem ett täcke, ligger ned och sover*

Vasilis sitter så ofta han kan på kaféet för att spela. Han säger att det hjälper honom att komma över alla problem genom att slippa det dystra hemmet några timmar. Jag träffar honom redan nästa kväll och beundrar hans instrument som ser så stort ut då Vasilis låter det vila mot sina magra knän. Hans luta är gammal och väldigt vacker med ett snidat lejonhuvud längst ut på halsen. Jag är nyfiken på honom, vill veta mer.

– Vad menar du med att du är både gift och ogift?

– Min fru är sjuk, psykiskt sjuk, och vi har inte haft något samliv på åtta år. Det var längesedan vi talade med varandra. Hon ligger till sängs hela dagarna och kan inte företa sig något. Hennes sjukdom går inte att bota och läkarna ger oss inget hopp. Under alla år har jag betalat stora summor för att hon ska kunna besöka psykologer och psykiatriker. Medicinerna är också väldigt dyra. Vanliga mediciner i Grekland är gratis men psykofarmaka måste du betala själv.

– Men varför skiljer du dig inte?

All denna information blir nästan för mycket. Och kan det verkligen vara sant? Känner mig nästan generad över detta förtroende från en nästan okänd man. Jag försöker utläsa mer genom att hela tiden se på honom medan han talar.

– Jag måste ta hand om minsta flickan som behöver hjälp med skolan. Mina två vuxna barn bor ännu hemma – de arbetar båda och hinner inte sköta om sin mor och ta hand om praktiska saker i hemmet. Dessutom handlar jag och lagar mat åt familjen varje dag.

Vasilis talar fort och intensivt. Som om han är angelägen om att övertyga mig. Vill hinna berätta allt innan jag tröttnar.

– Men hur orkar du?

– Det gör jag inte, men jag har inget val.

Vasilis betraktar mig hjälplöst med sina bruna ögon under den svarta luggen. Han ser väldigt trött ut och tänder en ny cigarett. Drar med handen genom håret som fortfarande är svart trots att mustaschen är mera gråsprängd. Kanske det är den som gör att han ser betydligt äldre ut än femtiotvå år. Försöker han göra intryck på mig, vädja till min medkänsla? Eller har han det verkligen så svårt?

– Men hur kan du inleda ett förhållande med en annan kvinna om du ännu är gift? Och vad händer om din hustru blir frisk?

– Hon kan inte bli frisk. Bara medicinerna gör att hon nu kan överleva fysiskt, säger hennes psykiater som vi regelbundet besöker.

– Vad säger dina barn om du träffar en annan kvinna?

– De kommer att tycka att det är bra. Så småningom får du träffa dem. Otrohet? Här i Grekland är allt förbjudet och allt tillåtet. De flesta har ett förhållande vid sidan av äktenskapet. Jag känner till flera fall där alla går ut och äter tillsammans – man, hustru och deras respektive älskare. Det är lika vanligt, om inte vanligare, att kvinnan har en älskare som att mannen har ett förhållande vid sidan av äktenskapet.

– Men varför försöker du inte träffa någon kvinna från trakten? Som ständigt finns här, som kan språket. Det är ju fånigt att ha ett förhållande med någon som bor 300 mil längre bort?

– Jag har provat det, men vill aldrig göra om det. Kvinnorna här är bara intresserade av pengar och sex. I nämnd ordning. De vill utnyttja männen, helst bli försörjda. Om jag skulle ha ett förhållande med en gift kvinna skulle det vara ännu värre. Hon skulle kunna pressa mig på pengar för att inte skvallra för sin man; det skulle kunna vara farligt. Så vill inte jag ha det. Jag vill ha någon att prata med, någon att lita på. Någon jag kan tala med även om mina problem.

– Jag förstår ingenting. Jag känner inte igen det Grekland jag mötte när jag arbetade här på 70-talet. Då fanns alla rättigheter på mannens sida och kvinnorna var chanslösa. Inlåsta, arvlösa, omyndigförklarade. Många äktenskap var en affär mellan familjerna, baserade på allt annat än kärlek. Mina egna erfarenheter är också ett bevis på hur rättslös kvinnan var för tjugo år sedan i ett grekiskt äktenskap. Vad har hänt?!

– Turismen. Kvinnorna ser vilka möjligheter som finns och använder dem. Kanske ett långvarigt förtryck skapat dessa överdrifter.

Men jag har redan bestämt mig för att vi omöjligt kan passa ihop och känner irritationen växa.

– Du förstår väl att det aldrig kan gå. Du kan ju inte ens skriva brev på ditt eget språk. Och vad ska vi tala om? Vi har inget gemensamt. Du läser aldrig böcker och tidningar. Jag tycker om när du spelar, men det behövs ju något mer?!

– Kan du inte acceptera mig bara för att jag saknar utbildning? Är det den som är viktigast eller människan bakom?

Vasilis ser på mig igen och jag känner mig plötsligt väldigt dum. Visst har han rätt och inte betyder våra olika bakgrunder att vi inte passar ihop. I teorin.

Vasilis

Vasilis och jag umgås intensivt under de dagar jag bor i Chaniá. Ibland promenerar vi i flera timmar runt staden i den kyliga majnatten. Vi pratar mest, jag vågar egentligen inte något annat, och de första kvällarna kramas vi bara och han kysser mig på pannan då vi säger godnatt. Vasilis är en mycket passionerad man, han skyller på att kretensarna är mer varmblodiga än greker i övrigt, och tycker en kväll att det får vara nog med svärmande i de kalla och fuktiga gränderna. Han vill absolut följa med mig hem en kväll trots att jag berättar om alla krypen i mitt hus. Han tror mig inte, han påstår att jag inte vågar släppa in honom, och jag måste visa vägen genom de trånga gatorna.

Jag känner mig pressad, vet inte vad jag egentligen vill, mer än att jag tycker det går för fort. Har förklarat för Vasilis att jag behöver mer tid på mig än han; mycket mer tid. Bestämmer mig för att avvisa honom när vi väl är inne i huset. Tror knappast att han kan bli våldsam, han verkar väldigt snäll. Öppnar dörren och släpper in honom. Då ljuset tänds blir Vasilis alldeles tyst. Jo, här finns mängder av kackerlackor och jag hade talat sanning. De bligar yrvaket mot

det plötsliga ljuset och rasslar sedan iväg. Vasilis kommer av sig i sin uppvaktning och vill inte ens stanna kvar. Påstår att det är det värsta han sett. Vi fortsätter ut i natten och sätter oss på ett kafé. Den här gången känner jag en viss tacksamhet gentemot krypen.

Jag lyckas aldrig ta mig samman för att hitta en bättre bostad. Men det är också en bra anledning att inte bjuda hem Vasilis alltför snart. Lär mig att samsas med alla kackerlackor och svarta runda skalbaggar men jag förmår inte dela badkar med dem. Har dessutom upptäckt ett par praktfulla gula tusenfotingar som klättrar uppför väggarna i badrummet. På grekiska heter de fyrtiofotingar men jag undrar om det räcker här. I fortsättningen borstar jag tänderna i köket och hoppas att kackerlackorna inte äter tandkräm. Tar i stället bussen till havet varje morgon för att bada och duscha på stranden. Havet är iskallt men stranden är ren och fri från skalbaggar.

Maj är detta år en mycket kall månad på Kreta, ungefär som en svensk vår. Regnar mest hela tiden och blåser jämt. Kylan gör ljuset ännu starkare och lägger ett blått filter över havet och hamnen i Chaniá. Jag gör långa promenader i de venetianska och osmanskturkiska stadsdelarna och minns. Till det yttre är det mesta sig likt, åtminstone i den äldre delen av staden. Trånga trappgränder och flagnande gul och blå färg i flera lager på husväggarna. Vackra snidade träornament och skulpterade vapensköldar i kalksten på husfasader från 1600-talet. Slitna trädörrar med beslag och portklappar av rostigt järn eller ärgad grön koppar.

I de ruffigare kvarteren närmare hamnen trängs albanska arbetare och tvätt hänger på tork inne på raserade bakgårdar. Dörren står ofta öppen och jag ser rätt in i de trånga mörka rummen där människor bor. Många barn springer omkring och de vuxna sitter runt en flimrande TV-skärm. Gäll musik skraller från en billig transistor.

Utsökta venetianska valvbågar i gyllengul kalksten finns kvar, men oftast ligger de gamla husen i ruiner. Byggstenarna ligger i högar och förvandlas snabbt till allmänna soptippar och toaletter. Nere i hamnen är det mer välstädat; staden måste visa upp en snygg fasad för turisterna. Längs piren reser sig höga hus i varmt ockragula och bruna nyanser med röda tak.

Den gamla osmanskturkiska moskén speglar sin vita kupol i vatt-

net. Moskén är den äldsta i Chaniá och ett monument från den långa osmanska perioden i Kretas historia, men nu fungerar den som ett konstgalleri. Nedanför moskén ligger de små fiskebåtarna, målade i skarpa blå, röda och gröna färger. De flesta har stora ögon målade i fören, kanske för att avvärja allt ont från fiskaren och hans fångst. Jag tänker på de vackra antika dryckesskålar från 500-talet f.Kr. som man kan se i många museer. På utsidan av dem, strax nedanför mynningen, finns ofta enorma målade ögon. De skulle skydda den som dricker så att han inte drabbas av det onda ögat eller, kanske snarare, en rejäl baksmälla. Bakom moskén skymtar delar av den bastanta stadsmuren som venetianarna uppförde på 1500-talet.

Då jag anländer till Chaniá en vecka tidigare så vet jag inte att jag ska bo så usest. Jag har hyrt en lägenhet i den gamla stadsdelen i ett mycket gammalt trähus på en smal gata i de osmansk-turkiska kvarteren. Arkeologerna bor här under sommaren då de arbetar med utgrävningar bara några meter från huset. Jag har fått hyra huset en vecka. Priserna har stigit oerhört de senaste åren och jag tar tacksamt varje tillfälle att spara pengar.

Jag vrider om den rostiga nyckeln, skjuter försiktigt upp dörren och tänder ljuset. Det är tidig eftermiddag men fönsterluckorna är stängda och det är alldeles mörkt trots den bländande solen utanför. Går in och upptäcker att jag inte är ensam. På golvet rusar mängder av kackerlackor som oberört kryper över sina döda kamrater. Jag kan höra rasslet av deras många ben. Min ankomst har stressat dem.

En brant trappa av trä med glesa fotsteg leder upp till övervåningen där sovrummet finns. Lika många kackerlackor där. Två rangliga tätsängar med åldriga kuddar och grå filtar står mot väggen. En liten byrå med ett tjockt dammlager. Jag skakar filtarna och sätter sängbenen i burkar med vatten; det brukar hålla krypen borta. Jag försöker att inte tänka på att de kan ramla ned i sängen på natten då jag släckt ljuset. Borde leta efter en annan bostad, men just nu orkar jag inte. Är trött efter resan och tänker att jag gör det nästa dag.

Känner mig plötsligt hungrig och minns bageriet där vi köpte bröd för två decennier sedan. Kan det finnas kvar? Följer en smal gränd som löper parallellt med hamnpromenaden och som nu fullkomligt turisti-

fierats. Man kommer knappt fram för de många souvenirbutikerna och alla varor som är upphängda överallt. Det senaste är nyckelringar med insekter ingjutna i akryl. Kan inte motstå utan köper en stor blåskimrande kackerlacka och en brungul skorpion i sina platsarkofager. Jag fortsätter och hittar till slut bageriet med piroger och kringlor i fönstret. Väljer två spenatpiroger; de är godast. Man kan köpa dem över hela stan men här är de färskast och billigast. Bagaren är densamme men han känner förstås inte igen mig.

Jag lämnar hamnen och följer sakta huvudgatan mot det arkeologiska museet där jag suttit och arbetat under några magiska år för ett par decennier sedan. Minnena drabbar mig med full kraft när jag kommer in i museets trädgård med sin grönska och intensiva väldoft. Här är väldigt fridfullt och omgivningen inbjuder till begrundan. Några turister sitter under den enorma platanen mitt i trädgården. Det stora marmorlejonet med sitt inåtvända leende står lutat mot en vägg i fonden. Han är rest från Kretas venetianska period.

Jag dagdrömmer om dessa varma fuktiga somrar då jag satt här för att beskriva fynden från utgrävningarna alldeles intill. Det var roligt att beskriva keramikfragment; oftast var de vackra. Små gräddfärgade skärvor med olika mönster i orange eller rödbrunt. Tidigt på morgonen var de flesta av oss ganska pigga men den tunga dåsigheten brukade slå till under hettan vid lunchtid. Cikadornas intensiva gnissel var oerhört sövande. Vi drack hela tiden starkt kallt kaffe för att inte somna. Jag kände ofta förväntan inför kvällens äventyr. Det var inte bara skärvor som lockade flera av oss till Kreta.

Själva museet var under 1500-talet en venetiansk katolsk kyrka som tillhörde ett kloster för franciskanermunkar. Kyrkan byggdes om till moské av osmanerna på 1600-talet med en väldig minaret som reste sig strax intill. Alldeles intill denna minaret satt jag för längesedan och arbetade med skärvor och figuriner i terrakotta eller bränd lera. Nu har minareten rasat, den vackert snidade träporten med portklappar av brons i form av lejonhuvuden är låst och området avspärrat. Innanför porten lagras de mängder av krukskärvor som arkeologerna varje dag har med sig från de olika utgrävningarna. Skärvorna tvättas och läggs försiktigt ut på ett långt bord för att torka i solen. I museets

trädgård finns också ett runt källhus med koniskt tak där de troende muslimerna tvättade sig innan de gick in i moskén. Jag tänker ofta att det här måste vara världens vackraste museum.

Ingen av de gamla vännerna syns till, men i övrigt är allt sig likt. Blommorna, grönskan och dofterna är desamma som då. Den väldiga platanen mitt i trädgården skuggar bänkar och kapital av marmor där besökaren kan sitta under varma dagar. Marmorbänkarna där vi suttit under rasterna står kvar på samma plats. Ofta blev det tillfälle att fira viktiga fynd på utgrävningarna. Då hämtade arbetarna bröd, tomater, ost och gurka som hackades i små bitar och lades på fat och serverades med oliver. Någon hämtade en flaska raki ur förrådet. Det gick väldigt bra även om fyndet råkade bli framgrävt tidigt på förmiddagen. Arbetet började ju redan vid sextiden på grund av hettan. Även konservatorn lockades fram ur sin verkstad inne i museimagasinet. Han var alltid blek eftersom han satt inomhus hela dagarna.

Nu sätter jag mig här igen för att äta de ännu varma spenatpirogerna till lunch. De är spröda, flottiga och smakar underbart. Sköljer av händerna under en kran som droppar vatten i ett urgröpt marmorkapital och reser mig för att gå. Jag måste hinna med några fler besök innan siestan infaller.

Motstånd

Vasilis och jag fortsätter att träffas varje kväll; pratar om våra liv, intressen, drömmar och planer. Samtalet flyter och det förvånar mig ständigt att vi har så mycket att tala om. Vasilis är lycklig över att vi äntligen har kunnat mötas och utbrister med jämna mellanrum i poetiska utvecklingar om kärlekens stora betydelse i livet och dess förmåga att övervinna allt. Hans känslosamma utbrott och romantiska läggning stör mig och jag tycker det är lite fånigt. Så småningom lär jag mig att många kretensare gärna uttrycker sig med ett väldigt blomstrande språk eller i form av en dikt. Men ännu vet jag inte om det ligger allvar i Vasilis uppvaktning.

– Tror du att du skulle kunna tycka om mig? Skulle du vilja ha ett förhållande med mig?

Vasilis fixerar mig med blicken, otåligt, uppfordrande. Han har

upprepat sin fråga flera gånger tidigare och jag vet inte vad jag ska svara. Försöker vinna tid.

Det har blivit alldeles mörkt, så plötsligt som det bara kan bli vid Medelhavet. Smörgult ljus rinner ut över kajen från kaféer och butiker öppna mot gatan. I hamnen trängs fiskebåtar med gästande lyxfarkoster. Mängder av stånd på rad där man kan köpa nötter och frön. De arma försäljarna huttrar och försöker hålla värmen med tjocka tröjor. Restauranger och kaféer är fulla av gäster som småfryser i den råa havsluften.

– Javisst, jag tycker redan om dig och vi har ju mycket att prata om. Men ett förhållande, ser du inte själv hur olika vi är?!

Jag försöker tala med honom varje gång vi träffas om min skepsis. Vet inte om mitt motstånd beror på rädsla eller någon sorts insikt om att detta kan leda till problem. En arbetare helt utan utbildning, inte det minsta intellektuell, kan omöjligt passa ihop med en universitetsutbildad arkeolog. Men Vasilis vägrar lyssna på mina tvivel. Jag vill ännu inte förstå att han även är en duktig musiker och diktare. Själv säger han att hans rätta identitet ligger i musiken. Han verkar leva i sina drömmar, yr av lycka.

Jag försöker med alla medel ifrågasätta, spjärna emot. Vasilis lyssnar och säger emot mig på sitt stillsamma sätt. Det har bara gått en dryg vecka och för mig alldeles för fort. Vasilis iver gör mig bara mer tveksam. Ännu finns inget lockande i en relation med en gift arbetare från Kreta. Men hans envishet imponerar på mig och jag lovar att vi ska fortsätta kontakten. Vi hinner inte så långt i vår samvaro innan jag måste lämna Grekland. För denna gång.

Jag hinner knappt komma hem förrän Vasilis börjar ringa. Varje dag.

– Men Vasilis, du kan inte ringa mig så ofta, det blir väldigt dyrt!

– Kärleken har inget pris, det vet du väl? För mig har det ingen betydelse vad det kostar.

Han skriver också långa brev – svårlästa, känslösa. Mitt gamla jag skulle ha blivit irriterad över denna uppvaktning, men i stället blir jag glad och kanske lite smickrad. Vem är denne man egentligen? Hur orkar han? Min skepsis börjar långsamt gå över i nyfikenhet och längtan. Jag saknar inte längre den intellektuella samvaro jag trodde

jag gick miste om. Vasilis ger mig andra upplevelser som känns långt viktigare och avsätter djupare spår än något annat jag upplevt tidigare.

Tragedi

Efter ytterligare några månader återvänder jag till Kreta för att möta Vasilis. Kan inte låta bli, måste undersöka om vår relation alls kan vara möjlig. På nedresan är jag förstås ohyggligt nervös. Kan inte koncentrera mig på att läsa och maten smakar papper. Dricker aldrig vin på planet, är för snål. Vad kommer jag att tycka om Vasilis? Ska det fungera? Jag känner honom ytterst lite och det kan lika gärna sluta i katastrof. Vi har haft väldigt trevligt genom våra samtal, men avståndet kvarstår.

Då planet går ned för landning skymtar jag Vita Bergens välkända silhuett i soldiset. Att landa på Kreta har alltid känts som ett äventyr. Nu mer än någonsin. Jag går långsamt trappan ned mot ankomsthallen och på avstånd skymtar jag Vasilis mörka gestalt och vinkar. Varje gång jag återser honom blir jag förvånad. Han är alltid mycket mindre än jag minns honom. Liten, påfallande mager och alltid svartklädd. Hans levande ögon ovanför den skarpa näsan. De vita tänderna under en enorm mustasch. Stora arbetarhänder sitter fast på hans tunna armar.

Det går alltid väldigt fort att bli van vid honom. Som att möta någon jag känt i flera år och varit skild från under en kort tid. Vasilis har bråttom men jag nöjer mig med en avmått kram. Det intellektuella gap som finns mellan oss känns mer och mer oviktigt. Ändå förstår jag inte den lockelse han utövar. Är det hans person eller själva äventyret? Eller att vi egentligen ägnar oss åt något förbjudet? Kanske beror det på hans intresse för ord, han är ju ändå diktare?

Vi hämtar mitt bagage och slänger in det i hans bil. Den fuktiga hettan slår emot mig på parkeringen. Vi kör igenom det utbrända landskapet och passerar Chaniá. Långsamt släpper spänningen och jag börjar landa även mentalt. Ser på Vasilis och möts av att ett brett leende. Hans tänder blir ännu vitare nu när han är solbränd. Vasilis har en lång kraftig hals som gör att han ser mer reslig ut än han är. Den svarta luggen faller ned i pannan och han blinkar åt mig. Jag rodnar ofrivilligt, jo, han är verkligen charmig. Jag skäms lite för att

jag fallit så påfallande platt, måtte det inte bli ett magplask. Känner mig förväntansfull. Håller jag på att bli förälskad? Jag vågar inte se på honom mer utan betraktar olivlundar, kyrkoruiner, hotell och små byar som far förbi utanför fönstret.

Hotellet där jag bor tillåter förstås inte herrbesök men Vasilis har en stor bil som mer liknar en minibuss. Inför natten packar vi ned kuddar, vatten och tandborstglas. Något att sova på i bilen. Ett äventyr tar vid. Varje natt tvingas vi hitta en ny sovplats eftersom vi alltid blir upptäckta på morgonen. Vi kör högt upp på en sluttning, bortom hotellet. Hamnar ute på en åker, omgivna av berg och olivträd. Hundar ylar i fjärran och stjärnorna gnistrar ovanför oss. Vi står stilla, omfamnade, och lyssnar på de många nattljuden. Vasilis öppnar dörren till bilens stora baksäte och vi gör i ordning oss inför natten. Jag breder ut ett par badmadrasser och lägger filtar ovanpå. När vi vant oss vid mörkret så klarar vi oss ganska bra i ljuset från stjärnorna. Bilgolvet är hårt, men vi märker inte det. På morgonen finner vi att vårt nattläger på dagtid är ett vägbygge. Vi är omgivna av traktorer och lastbilar. Bråttom. Jag hinner inte ens krypa över till framsätet innan Vasilis snabbt startar bilen och kör iväg.

Nästa kväll stannar vi lite längre ned vid en plats som verkar lugn och avsides. På morgonen ser vi att en stor lastbil parkerat alldeles bakom Vasilis bil. Vi förstår snart att vägbygget fortsätter ända hit. En tjock grek sitter vid ratten och stirrar. Någon kastar sten efter oss och vi far därifrån med hög fart.

En längre utflykt för oss en morgon till staden Palaeochora på sydkusten. Vägen ringlar genom bergen, klädda med taggiga buskar och kryddor som doftar så snart vi stiger ur bilen. Vi är i augusti och all växtlighet är förtorkad, men timjan, oregano och rosmarin doftar starkt. Cikadornas intensiva spel och hettan då vi stiger ur bilen. Bergsbyarna klänger på sluttningarna och ibland längs vägen. Små vita hus med blommor och basilikor i plåtburkar. Ofta en stor platan i byns mitt som skuggar ett litet kafé.

Stannar i en av byarna och dricker kaffe. Vasilis vill visa en ständigt rinnande källa där man kan dricka och hämta friskt vatten från Vita Bergen där snön ligger kvar ända fram i juli. Han krafisar fram ett par

tomma vattenflaskor i bilen och vi fyller dem med kallt vatten. Jag sköljer av ansiktet vid kranen och sätter mig bredvid Vasilis i framsätet. Vi fortsätter på en brant väg som sluttar ned mot sydkusten. Den dramatiskt vackra vägen och landskapet blir en självklar fond för Vasilis tragiska öde.

Senare på kvällen, framme i Palaeochora, vill han berätta om sitt liv och jag får äntligen veta varför han alltid bär svarta kläder.

– Vi sätter oss här och tar en ouzo. Det är dags att jag berättar min historia för dig. Jag har väntat eftersom det är så svårt att berätta och jag ville heller inte göra dig ledsen. För ungefär tio år sedan hade jag ännu fyra barn – två flickor och två pojkar. Yngste sonen var den jag älskade mest av mina barn, kanske för att han var så lik mig. Han hade länge tjatat på mig om en motorcykel, men jag sade förstås nej. Alla kör som galna här på Kreta och jag tyckte han kunde vänta. Dessutom var han minderårig. Min äldste son Manolis köpte i hemlighet en motorcykel, låste in den och gömde nyckeln. Den yngre pojken hittade den förstås. Han smet iväg en kväll och gav sig ut på en tur med sina kamrater och blev genast påkörd av en bilist. En berusad man från Iraklion hade kanat rakt in i ett gäng med ungdomar. Min son var den ende som skadades. Han dog nästan genast.

Vasilis

Vasilis kan inte fortsätta. Gömmer ansiktet i händerna och gråter. Jag vet inte vad jag ska göra, det är så fruktansvärt. Läger min hand över hans arm och försöker trösta.

– Men hur kunde din äldste son göra så? Hur kunde han gå emot ditt beslut och göra något så vansinnigt?

– Han har alltid varit svår att få kontakt med. Har hela sin uppväxt stått sin mor väldigt nära men inte velat lyssna på mig. Hon har alltid knutit honom hårt till sig – kanske är det mitt fel. Jag har varit borta långa perioder då jag turnerat i Europa och i andra länder med min luta. Min hustru ville aldrig att jag skulle spela. Hennes släktingar har stått på hennes sida och kritiserat mig hårt för att jag rest. Men då tänker de inte på alla pengar jag tjänat på mitt spel! Dessutom kan jag inte leva utan musiken – det är bara när jag spelar som jag lever. Så känns det. Naturligtvis är det ingen som förstår detta. Allra minst min egen familj. Jag har aldrig riktigt kunnat prata med min äldste son och då han återvände från sin militärtjänst var han ännu mörkare till sinnet och mer inåtvänd än tidigare.

Vasilis stryker bort tårarna och tänder en ny cigarett. Beställer in mer ouzo. Han ser flera år äldre ut än då vi kom hit. Jag vet inte vad jag ska säga. Tänker på min egen son som är så fullkomligt annorlunda.

– Men kunde du inte be din fru tala med honom? Förstår hon inte att sonen måste lyda sin far. Och hur kunde han få pengar till en hel motorcykel?

– Det har alltid varit som ett förbund mellan mor och son. På Kreta är det väldigt vanligt att modern har en speciell relation till äldste sonen. De står varandra väldigt nära, ibland på ett sätt som inte är så bra. Sönerna på Kreta är oerhört bortskämda och får oftast allt de vill ha. De får fickpengar långt upp i vuxen ålder, medan flickorna som arbetar lämnar sin lön till föräldrarna. Alla familjer som har råd låter sönerna få fina bilar eller motorcyklar som de sedan åker runt med bara för nöjes skull. Medan flickorna måste stanna hemma för att hjälpa till.

– Hur är det hemma hos er? Är ni annorlunda?

– Nja, äldsta flickan arbetar och köper saker till hemmet för de

pengar hon tjänar. Manolis, däremot, lägger alla pengar på sina egna behov. När han ber om pengar, brukar jag alltid ge honom.

– Är du inte klok, ger du din vuxne son fickpengar trots att han tjänar mer än du?

Jag känner mer än irritation, blir arg över dessa idiotiska sedvänjor, så bortom all logik. Jag vet att män och pojkar alltid haft och har ett större egenvärde i Grekland, men jag har inte sett det så påtagligt som här i Chaniá.

– Sådan är seden på Kreta, även om den är dålig!!

Vasilis suckar uppgivet och jag känner ilska över detta vansinne. Varför ändrar de inte på något som är så uppenbart fel?

– Efter den fruktansvärda olyckan då vår yngste son avled, kommer katastroferna på rad. Min hustru försvann successivt in i psykisk sjukdom – det började med att hon dagligen satt vid graven och grät. Hon besökte den någon timma varje dag men till slut satt hon där hela dagarna, omfamnade gravstenen och grät. Så småningom fick vi ingen kontakt med henne och hon blev sängliggande hemma.

– Men varför uppsökte ni inte någon psykolog eller läkare?

– Jag flög med henne till olika psykiatriker i Aten och Thessaloniki. Vi gick också till en psykiater i Chaniá, dit vi ännu går varje vecka och får mediciner. Men ännu efter tio år så märker läkarna ingen förbättring och de ger oss inget hopp.

– Jag måste ju säga att jag faktiskt förstår henne på ett sätt. Jag skulle själv bli galen om det hände min son något. Det måste ha varit fruktansvärt! Men barnen då, de övriga barnen – hur kunde hon bara lämna dem?

– Dem var jag tvungen att uppfostra ensam så gott jag kunde. Våra syskon har egna familjer och har inte tid. Dessutom är inställningen sådan här på Kreta, att varje familj ska klara sig själv.

– Jag som alltid trott att människor här i Grekland hjälper varandra på ett helt annat sätt än vad vi gör i Sverige. Att släkten håller ihop och stöttar varandra i svåra situationer.

– Nej, så är det inte. I byn har vi grannkvinnor som inte har så mycket att göra på dagarna. De brukar sitta i fönstret och se efter att jag sköter mina sysslor. Om jag gör något avvikande så uppstår genast skvaller.

– Jag förstår ingenting nu heller. De vill inte hjälpa dig trots att de ser hur du sliter! Har människor inga känslor på denna egendomliga ö?

– Nej, ibland tänker jag detsamma även om det inte är någon idé. Men värre ändå var att jag inte fick spela. För att överleva sorgen spelade jag ändå i smyg. Flera gånger i veckan smet jag iväg med lutan. Jag åkte långt bort för att ingen skulle känna igen mig och jag var tvungen att sitta i grottor och spela för att ingen skulle höra mitt spel och fördöma mig. Sörjde inte även jag min son? Ingen verkade förstå att han också var mitt barn, att min sorg var lika stor som min hustrus. Kanske ändå större. Men jag var tvungen att försöka behålla förståndet och stanna kvar för de andra barnens skull. Musiken blev min räddning.

Då Vasilis är färdig med sin berättelse är vi mycket dämpade. Sitter tysta en lång stund, dricker mer ouzo. Jag hoppas att det hjälpt honom lite att få prata. Känner att allt detta är mer än vad jag kan förstå. Hur kan en enda man ha sådan otur?! Om jag inte orkar höra mer, hur ska då inte Vasilis känna det?

Det är natt sedan länge och vi bryter upp. Den lilla byn saknar gatubelysning och det är fullkomligt svart. Bara stjärnorna lyser starkt och luften är ljummen och salt. Människorna har all denna skönhet gratis men skapar så stora problem utan att de behöver. Vi fortsätter mot parkeringen och hämtar Vasilis bil. Far iväg längs havet och hittar en parkering alldeles nära stranden där vi kan övernatta i bilen. Vasilis somnar genast, jag avundas honom alltid hans goda sömn. Jag ligger vaken länge och funderar på vad han berättat. Somnar så småningom med vägorna bokstavligen på sängkanten.

Vi vaknar tidigt, det är väldigt varmt i bilen. På en parkering hittar vi en vattenkran så vi kan tvätta av oss. Borstar tänderna i flaskvatten. Vi måste redan lämna Palaeochora eftersom Vasilis ska spela på ett bröllop som gudskelov pågår bara ett dygn och inte i flera dagar, vilket annars är vanligt på Kreta. Vasilis släpper av mig utanför hotellet och lovar komma tillbaka morgonen därpå. Nu känns det skönt att vara ensam och fundera. Jag samlar ihop min bastmatta, badkläder, böcker och går till stranden. Jag försöker läsa men har bara Vasilis i tankarna och dåsar under min stora solhatt.

Nästa morgon väntar jag länge efter frukost och tror först att Vasilis har glömt mig, då en svartklädd och glad man studsar uppför trappan vid lägenheten. Han liknar en vildget med sitt spetsiga ansikte, beniga kropp och stora mustascher.

Denna korta vecka blir intensiv och jag tycker det ska bli skönt att resa hem. Komma ifrån och smälta intryck på avstånd. Vasilis är förtvivlad och vill inte återvända hem kvällen före min avresa. Åratal efteråt ser jag framför mig hans mörka gestalt mot den vitkalkade skrovliga hotellmuren, blåvit i månskenet. Jag blir generad inför dessa strömmar av ord och känslor. Så småningom, när jag vant mig, kan jag inte vara utan dem.

Hemma i Sverige är jag mot min vilja uppfylld av detta nya. Tänker bara på Vasilis och talar ofta med honom. Ofta dagdrömmer jag om våra utflykter i den grekiska natten bland doftande apelsinträd och olivlundar. Månsken och den stjärnklara himlen som känns mycket närmare än hemma, likt små lampor i en hög svart baldakin. Promenader vid havet mot en fond av de blå bergen. Havet, bergen och olivträden känns viktigare än mitt arbete, alla böcker, kolleger med karriär och titlar som enda mål i livet. Jag börjar alltmer ifrågasätta mitt eget liv och vill försöka skala av det oväsentliga. Kanske börja från början.

Kanske är det alla år av längtan och ensamhet som driver mig att åka tillbaka till Kreta så snart. Plötsligt kan jag inte få nog.

Tillsammans

Nu är det tredje gången jag landar i Chaniá och jag börjar känna mig ganska hemma. Har också lärt mig att jag inte behöver vänta på bagaget innan jag kan gå ut i ankomsthallen för att möta Vasilis. Det tar ändå lång tid innan väskorna kommer ringlande på det gröna rullbandet. Jag mumlar till någon enstaka vakt att jag behöver komma ut och smiter sedan förbi. Vasilis kommer emot mig men jag vågar bara ge honom en snabb kram. En av hans svågrar kör taxi och håller ibland till på flygplatsen.

Allt det mörka försvinner under vissa magiska ögonblick. En av dessa stunder inträffar i en liten by nära turistorten Georgioupolis dit

vi nu är på väg. Det är ännu eftermiddag och lite senare ska Vasilis ansluta till ett sällskap som ska träffas i en närliggande by för att sjunga *rizitika*, kretensiska sånger med åldriga anor. Sekler verkar skilja de båda byarna åt, även om det geografiska avståndet bara är några kilometer. Bilen rullar nedför en smal och brant bygata mellan vitkalkade hus med gulröda tegeltak och Vasilis parkerar på torget där också restaurangen ligger. Han går före och jag följer försiktigt efter, jag vet ju inte vad det är för sällskap. Och vad ska de tro om mig?

Ett tiotal män i olika åldrar sitter redan runt ett stort bord i lokalen, ägd av en praktfull kretensare och hans lika praktfulla söner. Långa, svartklädda, svartögda och skäggiga. De ser lika livsfarliga ut som de är snälla. Ett stort sällskap med karlar äter, dricker och pratar. En ung flicka och jag är de enda kvinnorna där, förutom värdens hustru som sitter i ett hörn och lyssnar, då hon inte springer med mat och disk. Hon är mor till de tre svartögda och ytterligare två. Arbetar hela tiden. Bilden av ett verkligt manssamhälle, men hon verkar inte alls förtryckt. Alla är vänliga och uppskattande mot henne. Våldiga kotletter, vin och bröd serveras hela tiden.

Männen turas om att vara försångare; den som sjunger först bestämmer innehållet i sången. De övriga faller in i refrängen med kraftiga stämmor. Starka mansröster sjunger arkaiska sånger i en tidlös miljö. Någon börjar sjunga intill mitt öra. Genomträngande,

Sångare och deras mamma

sorgset. Alla tystnar. Först hör jag inte vem det är, men strax förstår jag och är förbluffad över att en så späd gestalt som Vasilis kan hysa en så kraftig stämma. Vet inte om jag ska tycka om det eller ej. Men församlingen jublar och hyllar honom. Aldrig ska jag glömma de långa svartklädda männen, deras intensiva mörka blickar och djupet i deras sånger och historia. Jag vågar inte fotografera dem – det skulle kännas anakronistiskt. Men i stället försöker jag teckna dem i tusch.

Efter vår utflykt kommer vi till Hotell Poseidon i Chaniás gamla venetianska hamn. Ett stiligt namn på ett skräpigt ruckel. Vi känner oss nedstämda och säger inte mycket. Det har varit en fantastisk vistelse i frihet men nu är vi tillbaka i Chaniá, som trots sin storlek känns så begränsad, instängd. Vasilis parkerar på en öppen plats nära hotellet. Fullmånen lyser upp vår väg, hamnen och havet, men vi orkar inte vara romantiska. Hotellägaren sitter på en stol vid dörren och väntar. Han muttrar över vår sena ankomst och är inte särskilt trevlig.

Fullastade med väskor tar vi oss uppför trapporna till vårt rum. Blir genast orolig när jag ser hur litet det är. De två sängarna upptar nästan all golvyta. Badrummet med sin illaluktande toalett är inte fräscht och ligger tätt intill den ena sängen. I en vrå finns ett litet köksskåp och två kokplattor. Vi går genast och lägger oss eftersom Vasilis måste upp tidigt och arbeta.

Mödosamt kravlar vi oss upp i gryningen. Jag har bestämt mig för att försöka vara en bättre hustru åt honom än hans ordinarie och stiger upp för att koka kaffe. Vasilis vill ha grekisk frukost; starkt kaffe och en cigarett, men jag får skicka med honom matsäck. Han verkar uppenbart förvånad över dessa omsorger. Vasilis är rufsig och trött, men glad. Vi bor tillsammans, sover tillsammans. Han drar på sig arbetskläderna och jag tycker han är vacker i dem också.

Jag är ensam igen och har tid att packa upp och besiktiga vårt usla rum. Svär över min totala oförmåga att lita på slumpen och mitt ständiga behov av trygghet. Jag har bokat rummet i god tid från Sverige och bundit oss för två veckor. Nu i dagsljus är hotellet än mer fallfärdigt än i månsken. Och stanken från toaletten ökar i solskenet. En balkong ingår i hyran, men kantas av ett rostigt räcke och nedfallen betong från balkongen ovanför.

I mitt nya liv som grekisk hustru ingår naturligtvis att laga lunch och middag. Det är åtminstone roligt att gå och handla i detta land med alla grönsaker och frukter. Har lärt mig av Vasilis att bara handla i Agora eller saluhallen där alla varor är mer färska än någon annanstans. Fisken kanske är billigare i de olika storköpen, men i stället är den flera dagar gammal. Jag köper potatis, grönsaker, citroner och bröd. Saluhallen är förförisk och flödar över av grönsaker, frukt och kryddor och alla dofter.

Grekerna kokar de flesta bladgrönsakerna och äter dem med olivolja och citron. Köttkorridoren är skrämmande med flådda harar, kycklingar, lamm. Som ett holländskt stilleben från 1600-talet men mer påtagligt. Fiskstånden är roligast. Här ligger meterlånga svärdfiskar med sin vassa nos. Andra fiskar är röda, silverfärgade, stålblå – alla på lager av krossad is. För första gången vill jag pröva att laga riktigt färsk fisk. Den är dyr, mycket dyr även här, men i gengäld dagsfärsk. Jag ber fiskförsäljaren att rensa fisken och bär hem den i en pappersstrut.

Under några timmar lagar jag mat under primitiva förhållanden och med minimal utrustning. Två små kokplattor och en sliten aluminiumkastrull. Steker först den inmjölade fisken i kastrullen och lägger den på fat. Måste sedan diska kastrullen för att kunna steka potatis i den. Sist gör jag i ordning salladen, lägger fram oliver och bröd samt plockar fram vinet ur kylskåpet.

Vasilis kommer hem vid tretiden, full av murbruk och färg. Mustascherna är vita av damm. Han duschar och vi äter på den skabbiga balkongen med utsikt mot venetianska hamnen. Förstår inte att han är så oförsiktig – någon bekant kan ju komma förbi? Förundras också över hur en man med stor familj kan försvinna från hemmet i två veckor utan att någon reagerar. Under denna tid bor ännu äldsta dottern hemma och avlöser Vasilis i hans hemarbete och vård av hustrun. Jag får aldrig något svar på hur han förklarar detta hemma och varför vi får vara ifred. Efter lunch är Vasilis utmattad och måste sova – som alla greker gör på eftermiddagen. Jag blir åter ensam med mina tankar och vi kan inte umgås förrän på kvällen.

Orättvisor

Ännu har jag inte drabbats av en förtärande kärlek till Vasilis som så småningom ska göra mig immun och blind mot problem och varningstecken. Nu finns alla hinder bara inom mig själv. Jag tycker mycket om Vasilis; njuter av närheten till en annan människa. Läger näsan mot en nytvättad svart skjorta som torkat i solen på vår balkong. Drar in doften av Vasilis nytvättade hår och hans seniga, nyduschade kropp. Rakvattnet från storköpet luktar också gott.

Ändå är jag oftast väldigt deprimerad eftersom jag blir alltmer övertygad om att vår relation är omöjlig. Vi är alltför olika och fungerar på helt olika plan. Försöker ofta tala med honom om att vi nog aldrig kan leva tillsammans, men Vasilis förstår inte alls. Han verkar uppriktigt förvånad över att jag överhuvudtaget tvivlar. Kanske är grubblerier en lyx jag kan unna mig eftersom jag har tid att tänka och reflektera. Jag avundas honom hans säkerhet och tillit. Jag vill fortfarande ha en gemenskap på intellektuell grund; Vasilis menar att det räcker med känslor. Hade varit lättare om jag varit övertygad om vårt förhållande, men jag känner större tvekan än någonsin. Jag kan gå en hel dag och vara irriterad och modlös, men glömmer allt inför Vasilis charm när han väl kommer hem.

Vasilis föddes strax efter krigsslutet och växte upp i en liten by uppe i bergen, långt utanför Chaniá. Inga vägar fanns till byn, så de fick gå eller låna en åsna. Familjen saknade pengar till allt, som till skolavgift, böcker och skor. Även på vintern måste barnen gå barfota till skolan. Efter sex år tvingades Vasilis lämna skolan för att arbeta heltid. Skolläraren hade förstått att pojken var intelligent och försökte övertala föräldrarna att han skulle få fortsätta i skolan, men förgäves. Barnen var många och den tolvåriga pojken måste hjälpa till med försörjningen. Några år senare började han sin långa karriär som byggnadsarbetare, i stort sett det enda som fanns för den som inte hade råd med utbildning. Ännu - nästan femtio år efteråt - verkar mycket ha förblivit vid det gamla.

– Ja, om du inte har kontakter eller pengar så måste du börja arbeta tidigt. De flesta av mina vänner lever ungefär som jag, även om inte

alla spelar och sjunger. För många innebär spelande ett nödvändigt extraknäck eftersom våra löner är så dåliga. Gudskelov har de flesta sin egen olivolja, egna odlingar av frukt och grönsaker. Några kanske har egna djur som de kan slakta. Men det räcker inte alltid.

– Men har ni inga riktiga avtal med arbetsgivaren? Det finns väl lagar även här ..!

– Nej, rättigheterna är helt på arbetsgivarens sida och han kan göra nästan som han vill. Vi som är anställda av kommunen har till exempel inte månadslön utan får betalt per dag. Om det är dåligt väder och regnar mycket så kan vi inte arbeta men får heller ingen lön.

Idag är Vasilis upprörd över en tyrannisk förman och har svårt att sova siesta. Vill att jag lägger mig bredvid honom för att han ska bli lugn. Jag kan aldrig sova på dagen men vilar gärna bredvid honom, det är ungefär som att natta ett barn. När vi ligger omfamnade känns det som om ingenting någonsin får skilja oss åt. Jag betraktar honom i det svaga dagsljuset från springan i gardinen framför balkongdörren. Vasilis somnar nästan genast och ser helt avslappnad ut, trots att han tidigare var så uppriven.

Skulle jag vara så förälskad i honom om han inte haft detta vackra, typiskt kretensiska utseende? Eller är det bara så att hans annorlunda karaktär så väl avspeglas i hans ansikte? Jag stryker med handen försiktigt över det svarta håret som börjat gråna i kanterna. Ögonbrynen är fortfarande helt svarta, medan mustaschen är mer vitgrå. Jag älskar den stora näsans ädla böj och jag upptäcker plötsligt att han har en väldigt vacker form på munnen. Den ser man ju inte annars under mustascherna. Vasilis doftar alltid väldigt gott, även när han inte är nyduschat. Han säger att alla människor har olika ursprungsdofter och det är de som avgör om två människor dras till varandra. Själv har jag aldrig tänkt på det.

Efter ett par timmar vaknar han och vi känner att det är extra nödvändigt med retsina i kväll. Vasilis klär på sig och vi går den korta biten ned till tavernan vid hamnen. Jag ber honom berätta mer om vad som hänt under dagen och varför allt är så svårt.

– Men varför, varför kunde du inte ha försökt få något annat arbete när du var ung!

Jag vet svaret men kan inte låta bli att fråga igen.

– Jag har ju sagt dig varför det blev så här. Mina föräldrar hade inga pengar och jag fick inte ens gå i skolan.

Vasilis låter för en gångs skull irriterad; trött och uppgiven.

– Men kunde du inte börja plugga på kvällarna när du blev äldre och hade lite egna pengar?

– Nej, då hade jag en egen familj att försörja. Och förresten, det hade inte räckt ändå. Böcker och terminsavgifter är väldigt dyra här och några lån går inte att få om du inte har kontakter eller rika släktingar som kan gå i borgen för dig.

Vasilis tystnar och jag ser ut över hamnen. De små fiskebåtarna ligger på rad i hamnen och fiskarna reder ut sina gula nät. Några av dem sitter vid ett bord nära oss. De dricker öl och röker. Troligen väntar de på att ge sig iväg några timmar senare. Turisterna flanerar fram och tillbaka. Tvärsöver vattnet ser man den stora vågbrytaren som avslutas i den berömda fyren Faros längst ut.

Varje kväll sitter vi på vår vanliga restaurang i hamnen, alldeles nära fiskebåtarna som brukar komma hem med sin fångst runt midnatt. En av båtarna tillhör vår restaurang och fiskarna brukar bära sin fångst direkt till köket. Ibland visar de gästerna vad de fångat. Ikväll har de haft tur och fått några stora humrar i näten. De stora skaldjuren ligger i sina lådor och viftar hjälplöst med klorna. Men fisk är ännu dyrare på restaurang än i Saluhallen och vi beställer bara retsina och lite småmat.

– Vasilis, varför var det så svårt att få dig att prata i början? Det kändes som om du inte ville?

Jag lägger vädjande min hand på hans arm. Kramar. Vill inte pressa honom men jag är långt ifrån färdig med mitt utforskande.

– Jodå, jag ville visst, men jag är inte van!

– Vadå, van, du verkar ju ha många vänner!

– Det kanske ser så ut, men jag kan inte lita på någon. Jag har massor av problem, men jag kan inte tala med någon om dem. Vad du än säger här så sprids det vidare och förvandlas.

Vi sitter tysta en stund. Den irritation jag ibland känner över Vasilis och hans situation försvinner eftersom han alltid har svar på allt. Ju

mer jag får veta av honom, ju mer okunnig känner jag mig. Man måste följa oskrivna lagar och fasta mönster för att överhuvudtaget kunna överleva socialt i många sammanhang.

En sista svidande utflykt för oss till Västkretas yttersta del. Det är äntligen söndag och Vasilis lediga dag. Vi åker längs kusten, förbi alla turistanläggningar och affärer. Stannar till då vi ser en slingrande och brant getstig som leder ned mot havet. Följer stigen ned mot en liten, ensam och stenig strand med det klaraste vatten, omgiven av branta, röda klippor. I vattnet ligger några fiskebåtar, målade i blått och rött med vit reling. De gula näten hänger på tork. En oförglömlig eftermiddag följer med lång lunch på den nästan tomma fiskrestaurangen. Fisken är väldigt dyr, men så färsk att den ännu sprattlar i kylskåpet. Vi väljer den billigaste och äter ändå överdådigt. Sallad, oliver och retsina.

Kvinnan som äger stället är ohyggligt nyfiken och anfaller genast. Påstår att hon känner igen Vasilis och vill veta allt om oss. Vasilis tiger den första timmen eftersom han menar att alla skvallrar. Kan vara farligt att röja vem han är. Till slut säger han sitt namn i utbyte mot attraktiva frön från en speciell sorts zucchini som han vill ha och så hemma i sin köksträdgård. De enas om att kvinnan troligen sett honom på TV eller någonstans där han spelat.

Hon fixerar mig misstänksamt och menar att jag sannolikt inte menar allvar med Vasilis och inte har så djupa känslor. Hur kan hon se det? Hon anser att jag är galen som lämnar honom kvar på Kreta. Har man väl fångat en man så måste han bevakas och hållas efter. Vasilis däremot berättar återigen för övriga gäster att vi alltid ska leva tillsammans. Jag förstår ännu inte hur han vågar.

Vasilis värme och optimism gör mig än mer osäker och jag är fortfarande pressad och nedstämd. Betryckt över att jag inte kan känna på samma sätt som Vasilis.

Våra kvällsdiskussioner handlar inte bara om problem. Jag passar också på att fråga om saker jag aldrig haft någon möjlighet att få veta något om. Ett intressant ämne är kretensarnas relation till kvinnor. Jag är oerhört nyfiken och inte särskilt svartsjuk så jag ber honom berätta om sina olika förhållanden och möten med kvinnor. Vasilis

berättar om utländska kvinnor som kommer till Kreta enbart för att träffa män. De som kommer hit för en kort sexuell relation. Då är språkkunskaper inte lika nödvändiga som annars. Vasilis säger att han nästan enbart har haft förhållanden med kvinnor från andra länder. Han har haft relationer även med grekiska kvinnor, men i likhet med flera andra män här föredrar han damer från andra länder. Vasilis framhårdar i att grekinnorna är skvallriga, ytliga och bara intresserade av en man som kan försörja dem. Jag tror honom först inte; tycker det verkar orättvist. Men Vasilis uppfattning delas av flera av mina vänner på Kreta.

– När jag var ute och spelade i byarna på Kreta så fanns det massor av tillfällen att träffa kvinnor. De brukade komma fram till min plats på scenen med en bunt sedlar. Som du vet så betalar man musikerna om man beställer vissa låtar. När jag senare bläddrade i bunten hade de lagt in en lapp med sitt telefonnummer. Men jag nappade aldrig på det. Visste ju inte vilka de där kvinnorna var eller om de var gifta. Vem vet vad som hade hänt om jag ringt någon av dem? Men det var tydligt vad de ville; de ville ha en man.

Kvinnoliv

Jag är ensam på dagarna och passar på att återknyta mina kontakter från förr. Några av mina väninnor finns ännu kvar i Chaniá och jag får lust att träffa dem igen. Ringer upp den som stod mig närmast.

– Katerina, minns du mig? Vi träffade för tjugo år sedan då jag grävde här på Kreta. Du gav mig en underbar själ som du själv hade virkat. Jag var den enda utlänningen som talade grekiska.

– Men Anna, såklart jag kommer ihåg dig! Jag ska in till stan i morgon för att handla. Möt mig utanför Agora så äter vi lunch hemma hos mig.

Följande dag återser jag Katerina efter tjugo år och hon är ännu vacker med sin olivbruna hy och gråa, tjocka hår. Hon kommer emot mig med alla kassar i händerna och ler. Vi klättrar upp i den blåvita lokalbussen som tar oss till hennes by, någon mil utanför Chaniá. Minns när jag var här sist och hälsade på familjen. Katerina lämnade ogärna hemmet eftersom hennes man inte tyckte om det. Vi satt ofta

här i skuggan av mullbärsträdet och diskuterade våra liv. Deras hus var omgivet av en ruffig gård med arga skällande jakthundar.

Katerina i sin tur var redan då en olycklig kvinna. Jag trodde jag kände hennes historia, men jag får nu höra mycket mer. Vi äter lunch med hennes man Kostas, som är densamme, men tjockare, äldre och mer dämpad. Han är en erfaren grävningssarbetare och har deltagit i många arkeologiska utgrävningar på Västkreta. De nordiska arkeologerna döpte honom till Poseidon. Denne havsgud framställs ofta som en högrest man med vacker profil och stort skägg. Kostas har intensivt blå ögon som för två decennier sedan fick ännu större effekt i hans mörka svartskäggiga ansikte.

Nu försvinner han för att vila siesta och vi kan prata mer obehindrat. Vi reser oss också från bordet och Katerina kokar grekiskt kaffe. Hon sätter sig igen och fortsätter sin berättelse om sitt livslånga, olyckliga äktenskap. Hur hon endast under ett par korta år i början varit lycklig, men därefter har hon varit ensam. Mannens svartsjuka tillät henne inte att följa med på högtider och fester utanför hemmet. Ändå var det ingen som tvivlade på hans kärlek till henne.

Katerinas föräldrar var emot äktenskapet eftersom Kostas tillhörde en lägre samhällsklass och saknade utbildning. Han tvingades enlevera henne på traditionellt vis, som man ännu gör i vissa byar i Grekland. Mannen rövar bort sin blivande hustru och håller henne borta i tre dagar. Tillräckligt länge för att hon ska hinna bli skändad. Därefter är bröllopet oundvikligt. Väninnans äktenskap var alltså grundat på förälskelse, men hennes man vägrade under trettio år att se till ens en bråkdel av hennes behov. Fastän hon födde honom en rad vackra söner. Hennes berättelse gör djupt intryck på mig. Att leva i känslomässig misär i så många år. Trots att hon är bättre utbildad och sannolikt mer intelligent än sin man. Kostas ville aldrig prata om något och var ständigt otrogen. Så sent som för några år sedan med en mycket yngre kvinna.

– Men varför tog du inte ut skilsmässa under alla dessa år? Trettio år är ju ett helt liv?

– Jag vet, och till och med mina svärföräldrar uppmanade mig att skiljas. De kände till hans liv och tog avstånd från honom. Mina föräldrar stöttade mig och ville att jag skulle flytta hem till dem.

– Men varför flyttade du inte?

– Jag hade ju barnen och ville att de skulle växa upp med sin far även om han var en förfärlig förebild. Jag tyckte inte jag hade något val. Men det var ensamt att vara hemma jämt. Jag kunde bara umgås med grannkvinnan. Min man var aldrig hemma, han var jämt ute med andra kvinnor eller sina vänner. Under de första två åren var vi ganska lyckliga, men efter det så var han förändrad. Inte en enda gång under alla dessa år lät han mig följa med ut för att träffa folk, för att dansa. Nu är han svårt sjuk och ångrar att han levt som han har gjort. Hans lever är förstörd av för mycket sprit och läkarna har tvingat honom sluta röka. Barnen är stora och jag skulle kunna lämna honom, men jag kan inte eftersom han är sjuk. Han kanske inte lever så länge till och jag kan inte gå nu.

Genom samtal med andra kvinnor förstår jag att Katerinas öde inte är särskilt ovanligt, även om det är ganska sällsynt i större samhällen. Många kvinnor i byarna bland bergen lever i ett sorts slaveri som de inte kan bryta sig ur. De har inget stöd av föräldrarna och kan därför inte skilja sig. Dessa kvinnor har oftast ingen utbildning och inget att leva av. Hemgiften är för längesedan förbrukad. Men detta talar man inte om.

Jag bestämmer mig för att inte träffa Katerina mer. Jag känner stor sympati för henne, men kan inte hjälpa henne. Hon har valt sitt liv trots att hon hade möjligheter att hitta ett bättre. Jag berättar för henne om min förälskelse i Vasilis och hon stelnar till. Visar henne ett foto av honom och hon bestämmer sig för att han är opålitlig. En typisk kretensare som bara vill ha ett äventyr. Hennes aggressivitet gentemot Vasilis berör mig illa. Jag vill inte spä på min redan svåra ambivalens gentemot honom.

Vasilis har hittat en liten restaurang, Manolis Taverna, uppe i bergen utanför Chaniá dit bara turisterna söker sig. Den ägs av en god vän till honom vars hela familj lagar mat och serverar. Där har vi vår enda fristad på västra Kreta och dit återkommer vi, även när snaran dras åt. Framför

Manolis

allt har den blivit vår avskedsrestaurang där vi alltid sitter de sista timmarna innan mitt plan går till Sverige. Ikväll har kocken sin luta med sig och han spelar tillsammans med Vasilis som sjunger och är ledsen.

Vissa ögonblick i livet är omöjliga att beskriva. Försöker man ändå, blir det gärna pekoral. Men om nu verkligheten uppfyller alla krav på romantik – hur förhåller man sig då? Hur ska man beskriva en varm människensnatt på Kreta, blomdoft och en förestående skilsmässa från en älskad person? Som dessutom spelar luta och sjunger hjärtslitande. Improviserar dikter på temat avsked och kärlek, till och med om en arkeolog?

Vasilis

Arkeologens minnen

Kreta översvämmas varje år av forskare från olika nationer som bedriver utgrävningar över hela ön. I början av 1970-talet inbjöds även Sverige att delta i en utgrävning i Chaniá tillsammans med danska och grekiska arkeologer. Arbetet pågick i decennier och visade sig bli en av de viktigaste utgrävningarna på Kreta.

Nu vet vi att människor har bott i Chaniá sedan den yngre stenåldern, ungefär från 3000 f. Kr. Kvarteret där utgrävningarna ägde rum heter Kastelli och ligger i Chaniás venetianska stadsdel. Före andra världskriget låg där en katolsk kyrka, Santa Maria, som uppförts av rika handelsmän från Venedig under 1200-talet. Den stora kyrkan var synlig över hela stan, där den låg högt uppe på en kulle på Santa Katarina-torget. En bit därifrån hade grekerna byggt en fabrik för tillverkning av sockerdricka i början av förra seklet. Ett tacksamt mål för nazisterna som bombade Chaniá intensivt på våren 1941. Ingenting blev kvar av fabriken och av kyrkan återstod bara grundmurarna.

Kullen låg övergiven länge ända tills museichefen Yannis Tzedakis i Chaniá gick omkring bland ruinerna i början av 1960-talet. För-